

Arby kyrka

Antikvarisk medverkan vid byte av spån
på Arby kyrka och klockstapel

Arby kyrka, Arby socken, Kalmar kommun, Kalmar län, Småland,
Södermöre pastorat, Växjö stift

Ellen Olsson

Kalmar läns museum
Kyrkoantikvarisk rapport 2018



Kalmar läns museums bebyggelseenhet

Kalmar läns museums bebyggelseenhet utför antikvarisk medverkan vid förändringar och renoveringar av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse/ bebyggelsemiljöer. Flera medarbetare är också certifierade som sakkunnig kontrollant av kulturvärden enligt Plan- och bygglagen.

Kalmar läns museum kan även erbjuda expertis inom exempelvis land- och marinarkologi, konservering och kulturmiljöpedagogik.

www.kalmarlansmuseum.se

Antikvarisk medverkan – vad är det?

Alla kyrkor och kyrkogårdar tillhörande svenska kyrkan byggda före 1940 är skyddade enligt Kulturmiljölagen. Denna lag används också för att skydda vissa andra byggnader, så kallade byggnadsminnen. I Kalmar län handlar det om ca 135 byggnader, bebyggelsemiljöer, parker etc. När en sådan skyddad miljö ska förändras krävs ett särskilt tillståndsbeslut från länsstyrelsen, som får ställa villkor om hur åtgärderna ska utföras. Samma sak gäller när länsstyrelsen fattar beslut om så kallade byggnadsvårdsbidrag till olika kulturhistoriskt värdefulla miljöer eller byggnader runt om i länet.

För att åtgärderna ska genomföras enligt länsstyrelsens beslut, med antikvariskt perspektiv och traditionella metoder och material "som innebär minsta möjliga skada" på byggnaden eller bebyggelsemiljön ska arbetet följas av antikvarisk expertis, den antikvariske medverkande. Denne ska vara fastighetsägaren och hantverkarna behjälplig med goda råd, följa och dokumentera arbetet samt redovisa genomförda åtgärder i en rapport.

Arby kyrka

Antikvarisk medverkan vid byte av spån på Arby kyrka och klockstapel

Arby kyrka, Arby socken, Kalmar kommun, Kalmar län, Småland,
Södermöre pastorat, Växjö stift

Författare	Byggnadsantikvarie Ellen Olsson
Foto	Ulrika Haraldsson (UH) och Liselotte Jumme (LJ)
Granskad av	Antikvarie Liselotte Jumme
Layout	Britt Söderberg
Diarienummer	Kalmar läns museum: 32-183-15 Länsstyrelsen Kalmar län: 433-7632-14
Utgivare	Kalmar läns museum 2018
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-1417-10 från Lantmäteriverket
Utförd av	Kalmar läns museum, Bebyggelseenheten
Kontaktperson	Liselotte Jumme
Beställare	Södermöre pastorat
Kontaktperson	Inger Martinsson (IM)
Hantverkare	Kyrktak Bygg och Konsult i Norrköping AB, Torsgatan 13A, 603 63 Norrköping, Magnus Hedegård (MH)
Renoveringsperiod	Sommar-höst 2017
Fältbesök skedde	20170620 UH 20170816 UH, IM, MH 20180110 LJ, IM
Slutbesiktning	Utförs av Länsstyrelsen i Kalmar län
Övriga handlingar och digitala fotografier	Förvaras i Kalmar läns museums topografiska arkiv.



Karta över Kalmar län med platsen markerad.

Kort om den aktuella byggnaden

Arby kyrka med kyrkogård och inventarier skyddas genom Kulturmiljölagen (KML) 4 kapitlet.

Ursprungligen stod en träkyrka på samma plats som dagens kyrka. Dagens stenkyrka är byggd i två etapper där långhus och kor byggdes i den första etappen, sannolikt i slutet av 1100-talet. När dessa stod klara påbörjades kyrkans andra byggnadsetapp då västtornet uppfördes och försågs med tvillinghuvar. Den fullbordade medeltida stenkyrkan stod sannolikt klar i början av 1300-talet. Norrfasaden saknade helt öppningar och det var först under 1700-talet som öppningar togs upp där. I början av 1800-talet gjordes de stickbågiga fönstren om till rundbågiga och förstorades genom att bröstningen sänktes. 1900-ta-

lets största förändring har bestått i att läktaren underbyggts. 2003 putsades kyrkan om och de två mest intakta romanska fönsteröppningarna på den södra sidan samt det stora fönstret på den norra markerades i putsen. Vid 1820 års renovering av kyrkan rödtjärades spåntaket på kyrkan. Rödtjära är trätjära som pigmenterats med järnoxidrött pigment. Vid 2003 års renovering återtog återtog 1820 års utseende på kyrka och klockstapel och båda rödtjärades.

Kyrkans klockstapel uppfördes troligen år 1841 och fick sin plats söder om kyrkan. Delar av en äldre klockstapel, som stod öster om kyrkan, har troligtvis återanvänts vid uppförandet av den nya. Klockstapeln är klädd med ekspån.



Arby kyrka och klockstapel från söder. Okänt årtal. (Foto: KLM)



Klockstapeln från nordväst före åtgärd.

Utförda åtgärder

Den antikvariska medverkan har skett i samband med tillståndsgivning för aktuella åtgärder enligt Kulturmiljölagen. Tillstånd utfärdat av Länsstyrelsen i Kalmar.

Klockstapeln

Tillstånd före renovering

Ett mindre antal spån på klockstapeln var kraftigt rötskadade och i behov av omedelbart byte. Delar av klockstapeln hade också algpåväxt. Hela klockstapeln var i behov av underhållstjärning. Det noterades att många spån i huvens kanter var i dåligt skick men inte så dåliga att det krävdes omedelbar insats.

Vidtagna åtgärder

De enda spån som var dåliga byttes till nya ekspån. Hela klockstapeln rengjordes med Grön Fri och borstning. Slutligen underhållstjärades klockstapeln med rödtjära från Claessons Trätjära AB.



Klockstapelns huv från nordväst före åtgärd.



Klockstapeln nedre del från nordväst före åtgärd.



Klockstapeln från nordväst efter åtgärd.



Klockstapelns huv från nordväst efter åtgärd.



Klockstapelns nedre del från nordöst efter åtgärd.



Arby kyrka från sydväst före åtgärd.



Kortaket från söder före åtgärd.

Kyrktaket

Tillstånd före renovering

I samband med arbetet med klockstapeln sågs även kyrkans spåntak över. Även här var vissa spån i behov av byte. På långhustaket låg spån av furu och på koret låg spån av ek. Hela kyrktaket var i behov av underhållstjärning.

Vidtagna åtgärder

Enstaka, dåliga spån byttes till nya i samma utförande som tidigare. Hela klockstapeln rengjordes med Grön Fri och borstning. Slutligen underhållstjärades hela kyrktaket med rödtjära från Claessons Trätjära AB.



Arby kyrka från nordväst före åtgärd.



Sakristians tak från nordost före åtgärd.



Sakristians tak från nordost efter åtgärd.



Kortaket från söder efter åtgärd.



Arby kyrka från sydväst efter åtgärd.



Arby kyrka från nordväst efter åtgärd.



Arby kyrka och klockstapel från söder efter åtgärd.

Kommentarer

Det noterades att många av spånen på klockstapelns huv är i relativt dåligt skick och att en större insats med omläggning av spåntaket på huvens krävs inom 6-8 år. Främst är det spånen i kanterna och i huvens konkava del som är särskilt utsatta för väder och vind.

I samband med slutbesiktning noterades tjärstänk på fler av kyrkans fasader. Dessa stänk har entreprenören lovat ta bort med hjälp av en kemisk rengöring, som inte ska göra någon åverkan på fasaden.



Exempel på några av de tjärstänk som fortfarande finns på kyrkans fasader och som ska åtgärdas.

Sändlista

Länsstyrelsen i Kalmar län, 391 86 Kalmar, 3 ex

Riksantikvarieämbetet, Box 5405, 114 84 Stockholm, 2 ex

Södermøre pastorat, Prästvågen 1, 388 32 Ljungbyholm, 1 ex

Kalmar läns museum, topografiska arkivet, 1 ex

Kyrktak Bygg och Konsult AB, Torsgatan 13A, 603 63 Norrköping, endast digitalt

Växjö stift, Box 527, 351 06 Växjö, samt e-post: maria.brynielsson@svenskakyrkan.se , 1 ex



Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

